[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

ارزیابی کیفیت زندگی در روستاهای ادغام شده پس از سوانح طبیعی (مورد: مجموعه ادغامی پیش‌کمر- استان گلستان)

حمیده پهلوان زاده */ محمدرضا رضوانی/ امین محمدی استاد کلایه*****

تاریخ دریافت مقاله: 1390/07/03
تاریخ پذیرش مقاله: 1390/09/27

چکیده

بارش باران‌های شدید در مرداد 1384 در نواحی شرقی استان گلستان منجر به رخداد دو سیل ویرانگر گردید که این سیلاب‌ها از جمله خسارت‌بارترین سیل‌های رخ داده در کشور بودند. به‌منظور جلوگیری از تکرار این حادثه اقدام به انتقال و تجمیع یازده روستای شهرستان کلاله (که در سیلاب‌های اخیر گرگانرود و سرشاخه‌های آن خسارات زیادی دیده بودند) به منطقه پیشکمر گردید. هدف از انجام تحقیق حاضر، بررسی تأثیرات تجمیع روستاهای آسیب دیده از سیل بر کیفیت زندگی ساکنین محلی با استفاده از شاخص‌های ذهنی می‌باشد. بدین منظور 10 قلمرو کیفیت زندگی شامل کیفیت محیط، مسکن، آموزش، سلامت، به‌زیستی فردی، مشارکت، تفریح و اوقات فراغت، اطلاعات و ارتباطات، اشتغال و درآمد و ثروت برای مطالعه کیفیت زندگی در ناحیه مورد مطالعه انتخاب شد. جامعه آماری تحقیق خانوارهای ساکن در شهر جدید پیشکمر می‌باشند. برای تعیین تعداد پرسشنامه مورد نیاز (حجم نمونه) از فرمول کوکران استفاده گردید. همچنین جهت بررسی پایایی پرسشنامه از آزمون آماری کرونباخ آلفا استفاده شد. پرسشنامه‌های مورد استفاده (200 نمونه) از سؤالات بسته با پاسخ‌هایی در طیف لیکرت پنج مقیاسی متناسب با قلمروهای عمده زندگی تشکیل شد و در گام دیگر پس از تکمیل پرسشنامه‌ها و رفع نواقص احتمالی، اطلاعات مورد نیاز از پرسشنامه ها استخراج شده و جهت رسیدن به اهداف تحقیق تجزیه و تحلیل آماری گردید. بدین منظور از روش آماری مقایسه میانگین‌ها و طرح پانل گذشته‌نگر مبتنی بر نگرش سنجی از جامعه نمونه در دو دوره قبل و بعد از اجرای طرح استفاده شد. نتایج بررسی‌ها در شهر پیشکمر نشان داد 73 درصد پاسخگویان از کیفیت زندگی‌شان بعد از تجمیع روستاها به شهر راضی بودند و تنها کمتر از 4 درصد افراد از کیفیت زندگی‌شان ابراز نارضایتی کردند. ارزیابی رضایت از قلمروهای مورد استفاده در این مطالعه نشان می‌دهد که پاسخ دهندگان در شهر پیشکمر بیشترین میزان رضایت را از قلمرو آموزش و کمترین میزان رضایت را از قلمرو اشتغال داشته‌اند.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، تجمیع روستاها، سیلاب، استان گلستان.

* دانش آموخته کارشناسی ارشد طراحی محیط دانشگاه تهران.
** استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
*** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران. aminmohammadi@ut.ac.ir

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

مقدمه

هزاران سال است که بشر با حوادث گوناگونی چون سیل، زلزله و طوفان در مبارزه است و هر روز که می‌گذرد گامی دیگر برای شناخت و مبارزه این بلاها و حوادث تلخ برمی‌دارد، اما هنوز دانش بشری به مهار و کنترل کامل این پدیده‌ها دسترسی پیدا نکرده‌است. اگرچه بشر از زمان‌های دور با سیل آشنا بوده و لیکن اثرات مخرب سیل به‌علت کمبود جمعیت و محدود بودن صنایع، زمین‌های کشاورزی و فعالیت‌های بشری در منطقه دشت سیلابی در آن زمان به مراتب کمتر بوده است. در قرن بیستم بالغ بر 1/5 میلیارد نفر از وقوع سیلاب‌ها آسیب دیده‌اند (Leoni, 2010). استان گلستان با جمعیتی بالغ بر 1650000 نفر از جمله استان‌های حادثه‌خیز کشور می‌باشد. بر اساس مطالعات انجام گرفته توسط جمعیت هلال احمر، استان گلستان در سال 1380 نیز بعد از وقوع سیلاب‌های متعدد به‌ویژه سیل مردادماه که از نظر تلفات انسانی در جهان کم نظیر بوده، مقام اول حادثه‌خیزی را در کشور داشته‌است. در ت 1 آمار سیلاب‌های بزرگ رخ داده در استان گلستان بین سال‌های 1335 تا 1385 آورده شده‌است (شرکت آب منطقه‌ای استان گلستان، 1385). بارش باران‌های شدید در روزهای 8 و 9 مرداد 1384 در نواحی شرقی استان گلستان منجر به رخداد سیل ویرانگری گردید که این سیل از جمله خسارت‌بارترین سیل‌های رخ داده در کشور بود. سیلاب سبب وقوع تلفات انسانی شامل 26 نفر کشته و 8 نفر مجروح و تخریب کامل یا بخشی از 258 واحد مسکونی و افزون بر 1314 نفر خسارت مالی و روحی رساند. امداد رسانی و کمک رسانی به آسیب-دیدگان سیل مورخ 1384/5/9 ادامه داشت که در مورخ 1384/5/16 سیلی با وسعت بیشتر از سیل اول اتفاق افتاد که شدت آن 10 برابر سیل اول بوده اما با اطلاع‌رسانی به موقع از شدت خسارات و صدمات کاسته شد. این سیل 41 کشته، 4 مفقود، 44 مجروح، 852 خانوار آسیب‌دیده و 4260 نفر آسیب دیدند (نجفی و مشکاتی، 1384). در ت 2 تعداد ساختمان‌های آسیب دیده به تفکیک درصد خسارات آورده شده‌است.

ایده جابه‌جایی روستاها پس از بررسی‌های اولیه و ارزیابی کلیه واحدهای خسارت دیده در ساعات اولیه سانحه قوت گرفت، با درخواست‌های مکرر مردم از فرمانداری شهرستان کلاله و فشارهای اجتماعی ناشی از اصرار مردم منطقه مبنی بر تجمیع در محل جدیدی که جمعیت تمامی روستاهای بحرانی را در خود جای دهد، این موضوع در دستور کار سازمان‌های ذیربط قرارگرفت.

ت 1. آمار سیلاب‌های بزرگ رخ داده در استان گلستان بین سالهای 1335 تا 1385

حوضه	تعداد	تعداد شهرهای آسیب دیده	روستاهای آسیب دیده	تلفات جانی	تلفات دامی (رأس)	واحدهای مسکونی آسیب دیده (دستگاه)
گرگانرود	53	25	350	554	100000	10000
قره سو						
گرگان خلیج						
اترک	8	1	15	-	1000	400
جمع استان	63	26	365	554	101000	10400

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

به‌منظور جلوگیری از تکرار مجدد رویداد سیل در مناطق سیل‌زده اقدام به انتقال یازده روستای شهرستان کلاله با نام‌های قزل‌اتاق، آق‌طوقه، چاتال، خوجه لر، کروک، پاشایی، قاپان علیا، قاپان سفلی، سیدلر، شیخلر و دوجی که در سیلاب‌های اخیر گرگانرود و سرشاخه‌های آن خسارات زیادی دیده بودند، به منطقه پیشکمر گردید.

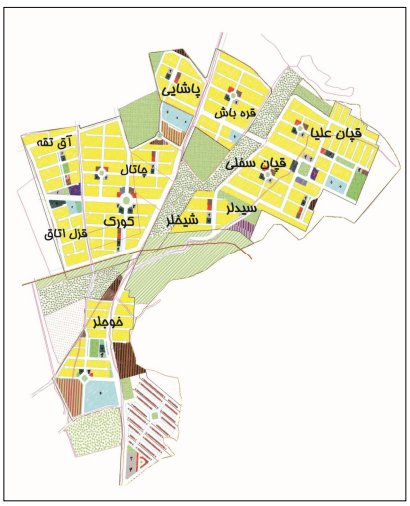
مهم‌ترین انگیزه مردم از سکنی گزیدن در یک منطقه افزایش جمعیت آن‌ها به منظور جذب امکانات رفاهی و سرانه بیشتر به این مناطق بوده است. با توجه به اینکه تجربه‌های قبلی تجمیع روستاها در کشور (تجمیع روستاهای سیل زده استان سیستان و بلوچستان، تجمیع روستاهای آسیب دیده از زلزله رودبار و ...) پیامدهای نامطلوبی را به‌ویژه به لحاظ مسایل قومی و طایفه‌ای به‌وجود آورده بود در طرح تجمیع این ناحیه سعی شد به‌گونه‌ای عمل شود که کمترین مسائل قومی و طایفه‌ای به‌وجود آید.

بدین منظور در طرح تجمیع روستاها در سایت پیشکمر سعی بر ادغام نشدن روستاها، بلکه در کنار هم قرار گرفتن آن‌ها به قید قرعه بوده است (محل قرارگیری هر یک از روستاها از طریق قرعه‌کشی با حضور ریش سفیدان، دهیاران و شوراهای روستا و مسؤلین شهرستانی و استانی صورت گرفت). همه روستاهای جابه‌جا شده به پیشکمر، ترکمن‌نشین و اهالی آن همگی از طایفه گوگلان می‌باشند و به لحاظ فرهنگ، عادات، سطح طبقاتی و کسب و کار، وضعیت یکسانی بین ساکنان وجود دارد (شیرین‌زاده و همکاران، 1388). در ت 3 نحوه قرارگیری هر یک از روستاها در محلات شهر جدید پیشکمر نشان داده شده‌است.

ت 2. تعداد ساختمان‌های خسارت دیده به تفکیک درصد خسارت (مهندسین مشاور شهر نقش، 1385)

جمع کل (واحد)	درصد خسارت		
	کمتر از 30 درصد	30 تا 70 درصد	70 تا 100 درصد
1041	21	1023	0

ت 3. نحوه قرارگیری هر یک از روستاها در محلات شهر جدید پیشکمر.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

در زمینه اثرات اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی اجرای طرح‌های اسکان مجدد مطالعات متعددی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به مطالعات رضوانی (1376)، ایزدی خرامه (1380)، رکن الدین افتخاری و بدری (1382)، رحمتی (1385)، دیانی و همکاران (1387)، نادری (1388)، اردشیری (1388) اشاره نمود. اما در خصوص اثرات تجمیع بر شاخص‌های کیفیت زندگی مردم تاکنون تحقیق مشخصی صورت نگرفته است. کیفیت زندگی روستایی به عوامل زیادی از جمله اشتغال، درآمد، دسترسی به خدماتی مانند آموزش و بهداشت، سلامت، امنیت و ... بستگی دارد. عواملی از قبیل بروز سوانح و حوادث طبیعی، کاهش اشتغال و درآمد، فاصله زیاد و انزوای جغرافیایی، تغییر بافت و ساختار جمعیتی و ... اجرای سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت زندگی روستایی را با چالش‌های جدی مواجه می‌کند (رکن‌الدین افتخاری و ایزدی خرامه، 1381؛ رضوانی و همکاران، 1387). هدف از انجام تحقیق حاضر، بررسی اثرات تجمیع روستاهای آسیب دیده از سیل مرداد 1384 استان گلستان بر کیفیت زندگی ساکنین محلی از طریق مطالعه شاخص‌های ذهنی می‌باشد. پرسش‌های تحقیق عبارتند از:

1. آیا تجمیع روستاها و تبدیل به شهر در بهبود کیفیت و استانداردهای زندگی روستائیان نقش داشته است؟

2. بیشترین و کمترین تغییر مثبت مربوط به کدام شاخص‌های کیفیت زندگی می‌باشد؟

3. بیشترین و کمترین میزان رضایت‌مندی از شاخص‌های کیفیت زندگی مربوط به کدام روستاها می‌باشد؟

مبانی نظری تحقیق

تکرار حوادث غیر مترقبه طبیعی و اثرگذاری بسیار زیاد آن‌ها بر کالبد ناتوان سکونتگاه‌های انسانی به‌ویژه در مناطق روستایی و ضرورت استفاده صحیح و بهینه از منابع و سرمایه‌های محدود، شیوه‌های نوینی از مداخله کالبدی را طلب می‌کند که ضمن ارائه الگوهای مناسب بازسازی، زمینه و بستر لازم جهت دستیابی به رشد و توسعه درخور و پایدار را فراهم ساخته، همسو با آن از ایجاد بحران‌های عملکردی جلوگیری به‌عمل آورد. اسکان مجدد که با واژه‌هایی مختلف مانند جابه‌جایی یا تغییر مکان نیز شناخته می‌شود، اصولاً به معنای هر نوع جابجایی یا تغییر اساسی در محل سکونت خانوارها است. همچنین عنوان "اسکان مجدد روستایی" معمولاً به اسکان مجدد در نواحی روستایی و سکونتگاه‌های شبه روستایی اشاره می‌کند. به‌طور کلی سیاست اسکان مجدد یکی از انواع سیاست‌ها در برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های روستایی است که به‌منظور توسعه روستایی و به‌ویژه نظام بخشی به توزیع بهینه نقاط روستایی و تأمین امکانات و خدمات مورد نیاز روستائیان مطرح شده‌است (رضوانی و همکاران، 1389). بررسی پدیده اسکان مجدد در کشورهای در حال توسعه نشانگر این است که پدیده مذکور عمدتاً به یک یا چند دلیل از قبیل رویارویی با حوادث طبیعی، اجرای برنامه‌های توسعه روستایی و دلایل سیاسی- امنیتی انجام می‌شود. معمولاً سه الگوی اجرایی برای بازسازی روستاهای آسیب‌دیده و یا تخریب شده در اثر بروز بلایای طبیعی در پیش گرفته می‌شود که عبارتند از:

- الگوی در جاسازی: در این الگو روستاهای آسیب‌دیده را به همان نحوی که در پهنه سرزمین استقرار یافته‌اند، بازسازی می‌کنند و روستا بر روی خرابه روستای قبلی شکل می‌گیرد.

- الگوی جابه‌جایی (انتقال): در این شیوه روستا به فاصله کمتر از دو کیلومتر و یا به فاصله خیلی کم از

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

محل روستای قبلی انتقال یافته و نسبت بـه بازسـازی آن اقدام می‌شود.

- الگوی تجمیع و ادغام: این شیوه خود به دو صـورت تجمیع چند روستا و استقرار آن‌ها در یـک مکـان جدیـد (بدون زمینه سکونت قبلی) و یا ادغام یک یا چند روسـتا در یک روستای دیگر دنبال می‌شود.

در بین شیوه‌های فوق شیوه تجمیع و ادغـام کـه دارای مزیت‌هـای صـرفه‌جـویی اقتصـادی در ارائـه امکانـات و خدمات اسـت، نظـر دسـت‌انـدرکاران عمـران و توسـعه روستایی را بیشتر به خود جلب کرده‌اسـت. عـدم وجـود امکانات مالی کافی و یا عدم وجود توان اجرایی کـافی و مناسب در ارائه خدمات و امکانات لازم به تمـامی نقـاط روستایی از یک طـرف و دور افتـاده بـودن اغلـب نقـاط روستایی، جمعیت کم، تعدد و پراکندگی آن‌هـا از طـرف دیگـر، از مشـکلات عمـران و توسـعه روسـتایی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران می‌باشد (ایـزدی خرامه، 1376؛ بدری، 1380؛ سعیدی و حسـینی حاصـل، 1388). در ت 4 مزایـا و معایـب هـر یـک از الگوهـای سه‌گانه اسکان مجدد آورده شده است. در ادبیات توسـعه روستایی دو دیدگاه و یک اسـتراتژی دربـاره جابـه‌جـایی مکانی و ادغام روستاها وجود دارد.

با توجه به رویکردهای موجود به موضوع پژوهش سه جنبه مورد توجه در دیدگاه‌هـا و اسـتراتژی معطـوف بـه جابه‌جـایی و ادغـام عبارتنـد از دیـدگاه موافـق، دیـدگاه مخالف و استراتژی معطوف به توسعه که مـی‌تـوان آن را تلفیقی از دو دیدگاه موافق و مخالف در نظر گرفت.

دیدگاه موافق

اسـتدلال برخـی از تصـمیم‌گیـران و سیاسـت‌گـذاران منطقه‌ای و ملی در موافقت با جابه‌جایی و ادغام روستاها ناظر بر این امر است که پراکنش روستاها در نقاط متعـدد سرزمین مانعی عمده در جهت توسعه روستایی بـه‌شـمار می‌آید و با تمرکز واحدهای خدماتی در نقـاط روسـتایی می‌توان به میزان کـارایی آن‌هـا افـزود و شـرایط زنـدگی مردمان با تمرکز مکـانی و فضـایی خـدمات مطلـوب‌تـر خواهد شد (رحمتی، 1374). از سوی دیگر به نظر برخی از کارشناسان زمین‌شناسی و متخصصان فنی و مهندسی با توجه به اینکه محل استقرار روسـتاهای کشـور در برخـی مناطق فاقد ایمنی لازم در مقابل حـوادث طبیعـی اسـت، ضرورت مکان‌یابی مجدد و مناسـب بـرای اسـتقرار ایـن قبیل روستاها اجتناب‌پذیر می‌نماید.

ت 4. مزایا و معایب تجمیع، جابه‌جایی و درجاسازی (عبدالجلال، 1388)

تجمیع	مزایا	امکانات‌دهی بهتر، امکان برنامه‌ریزی با نظم و ترتیب در ساخت و ساز، تمرکز جمعیت، تحرک اقتصـادی، بهبود شرایط فرهنگی و کاهش خطرات آتی
	معایب	دور افتادن برخی از روستاها از اراضی کشاورزی، از بین رفتن فعالیت‌های معیشتی، ناهمگونی اجتماعی
جابه‌جایی	مزایا	برنامه‌ریزی و طراحی بهتر، کاهش خطرات آتی، نظم و ترتیب در ساخت و ساز
	معایب	دور افتادن روستاها از اراضی کشاورزی
درجاسازی	مزایا	حفظ هویت روستا
	معایب	عدم امکان بازسازی به نحو مطلوب

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

دیدگاه مخالف

گروهی از اندیشمندان به‌ویژه در حوزه علوم انسانی و اجتماعی با اشاره به پیامدهای اجتماعی و اقتصادی جابه‌جایی و ادغام روستاها بر این باورند که تا حد امکان باید در حفظ روستاها در مکان‌های اصلی خود تلاش نمود. به اعتقاد این صاحب‌نظران، روستا تنها یک فضای فیزیکی نیست که به سادگی بتوان آن را از جایی به جایی دیگر منتقل کرد. هر روستا دارای هویتی مستقل است و زندگی و روابط ذهنی آن بسیار غنی و پیچیده است. برخی از پژوهشگران علوم اجتماعی که به‌طور مشخص به جابه‌جایی انسان‌ها و ادغام مجموعه‌ای زیستی در هنگام بازسازی مناطق آسیب دیده از حوادث طبیعی مانند سیل و زلزله اشاره کرده‌اند، بر این باورند که جابه‌جایی انسان‌ها می‌تواند منجر به طولانی شدن بحران حاصل از وقوع فاجعه‌ای طبیعی شود و سبب بروز عوارضی مانند تحلیل ذخیره‌های اقتصادی و اجتماعی و وابستگی به کمک‌های خارجی و غیره گردد که در درازمدت دست کمی از عوارض فاجعه‌ها ندارند.

استراتژی معطوف به توسعه

در این استراتژی هدف از جابه‌جایی و اسکان مجدد جمعیت‌های روستایی بهبود وضعیت فعلی جمعیت تحت پوشش طرح و ارتقای زندگی آنان به سطحی قابل قبول‌تر در چارچوب توسعه منطقه‌ای و ملی است. در بسیاری از تجربه‌های جهانی مکان‌یابی در حوزه روستایی بیشتر به ایجاد سکونتگاه‌های جدید در برنامه تجدید اسکان و جابه‌جایی روستائیان از منطقه‌ای به منطقه دیگر مربوط می‌گردد که ناشی از اجرای پروژه‌های وسیع از قبیل احداث سدها و ایجاد مخازن بزرگ آبی و غیره است (مشیری، 1370). ماهیت این استراتژی این است که پروژه‌های توسعه که در آن مبادرت به جابه‌جایی مردمان به‌ویژه به‌صورت اجباری می‌شود، معمولاً مشکلات اقتصادی، اجتماعی و محیطی شدیدی را به‌بار می‌آورند. زیرا نظام‌های تولید در معرض تهاجم قرار می‌گیرند، دارایی‌ها و منابع تولیدی و درآمدزا از دست می‌روند، انسان‌ها در محیط تازه اسکان می‌یابند که امکان استفاده از مهارت‌ها و قابلیت‌های تولیدشان کاهش می‌یابد و از طرف دیگر رقابت برای دستیابی به منابع بیشتر می‌شود. ساختار محلی شبکه‌های روابط اجتماعی تضعیف می‌شوند، گروه‌های خویشاوندی پراکنده می‌شوند و نهایتاً اینکه هویت فرهنگی، اقتدار سنتی و قابلیت همکارهای متقابل از میان می‌رود. در صورت عدم اتخاذ اقدامات مناسب و برنامه‌ریزی صحیح، جابه‌جایی اجباری ممکن است موجب وارد شدن فشارهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی شدیدی بر انسان‌های درگیر طرح شود (World Bank, 2001).

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی، محصول تاریخی ساختار نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است و نمی‌توان آن‌را مجزای از ساختارهای فوق تحلیل و تبیین کرد. کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چند بعدی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون زمان، مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد. وضعیت آن به میزان توسعه یافتگی جوامع بستگی دارد (Dajian & Peter, 2006). برخی آن را به‌عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان اندازه‌ای برای میزان جذابیت و برخی به‌عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی و مواردی از این دست تعبیر کرده‌اند (Epley & Menon, 2008؛ Pacion, 2003؛ Das, 2008؛ Pal & Kumar, 2005). کیفیت زندگی را معیاری برای سنجش میزان تأمین نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه و خانواده، که

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

نشان‌دهندهٔ ویژگی‌های کلی اجتماعی و اقتصادی یک ناحیه است بیان می‌کند و همچنین، کیفیت زندگی روستایی را چگونگی شرایط و وضعیت عینی زندگی خانواده‌ها در روستاها می‌داند (نجات، 1387). در چند دهه اخیر، شناخت، اندازه گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمده افراد، محققان، برنامه‌ریزان و دولت‌ها بوده است. این عرصه علمی و تحقیقاتی مورد توجه تعداد زیادی از رشته‌ها از جمله روان‌شناسی، پزشکی، اقتصاد، علوم محیطی، جامعه شناسی و جغرافیا بوده است (رضوانی و منصوریان، 1387). امروزه بهبود کیفیت زندگی، هدف اصلی تمام برنامه‌ریزی‌ها است. وجود مشکلات مختلف، مطالعات کیفیت زندگی را ضرورت می‌بخشد (قالیباف و همکاران، 1388). امروزه می‌توان سه رویکرد عمده به کیفیت زندگی را شناسایی کرد:

1. رویکرد اول معتقد است که کیفیت زندگی به شرایط افراد مربوط می‌باشد (نگرش خردنگر به کیفیت زندگی).

2. رویکرد دوم کیفیت زندگی را یک مفهوم چند بعدی می‌داند. این نگرش به توصیف حوزه‌های چندگانه کیفیت زندگی و همچنین تأثیر متقابل این حوزه‌ها در یکدیگر می‌پردازد.

3. سومین رویکرد نیز معتقد است که کیفیت زندگی به‌وسیله دو شاخص عینی و ذهنی اندازه‌گیری می‌شود. جنبه ذهنی به افراد کمک می‌کند تا تعریفی از هویت، آرمان‌ها و جهت‌یابی زندگی‌شان ارائه کنند و این جنبه زمانی با ارزش است که با شرایط عینی زندگی همراه شود (Shucksmith et al, 2006).

جهت اندازه‌گیری کیفیت زندگی از دو دسته شاخص‌های عینی (شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای تأمین نیازهای انسانی با استفاده از گزارشها و آمار رسمی) و شاخص‌های ذهنی (ارزیابی سطح رضایت افراد و گروهها که مبتنی بر گزارشهای شخصی افراد از ادراکاتشان در مورد جنبه های مختلف است) استفاده می‌شود (Costanza, 2007). جنبه عینی زندگی به نوبه خود بر دو امر دلالت دارد: مورد اول اوضاع و احوال محیط زیست آدمی همچون آلودگی محیط، مسکن، منابع مالی، تفریحات و مانند آن و مورد دوم برخی از مشخصات افراد جامعه همچون تندرستی، دستاوردهای آموزشی، انسجام خانوادگی، سلامت روانی و مانند آن. جنبه‌های ذهنی بر تجارب خوشایند و ناخوشایند زندگی فردی و حتی جمعی مانند سرخوردگی، احساس بیگانگی از جامعه و از خویشتن خویش، احساس رضایت از زندگی، اشتیاق‌های آدمی و ادراکات انسانی دلالت دارد (غفاری و امیدی، 1388).

آنچه در اصطلاح "شاخص‌های عینی کیفیت زندگی" نامیده می‌شوند، عموماً بر متغیرهای اجتماعی و اقتصادی متمرکز است، اما "شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی" بر اطلاعات به‌دست آمده از گزارش های شخصی افراد از تجارب زندگی خود تمرکز دارد و در واقع مکمل شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی به‌شمار می‌روند (رضوانی و همکاران، 1389). اگرچه ممکن است همبستگی میان این ابعاد چندان روشن نباشد چرا که رابطه میان شرایط عینی جامعه با چگونگی ارزیابی آن از سوی افراد جامعه به دلیل عدم وجود رابطه خطی بین پدیده‌های اجتماعی از پیچیدگی‌ها جامعه‌شناسی است. اگر میزان انتظارات مردم با سرعت بیشتری از شرایط عینی زندگی رشد کند، ممکن است میزان رضایت آنان از زندگی‌شان را نیز کاهش دهد (Richards et al, 2007). در ت 5 مدل مفهومی تحقیق نشان داده شده‌است.

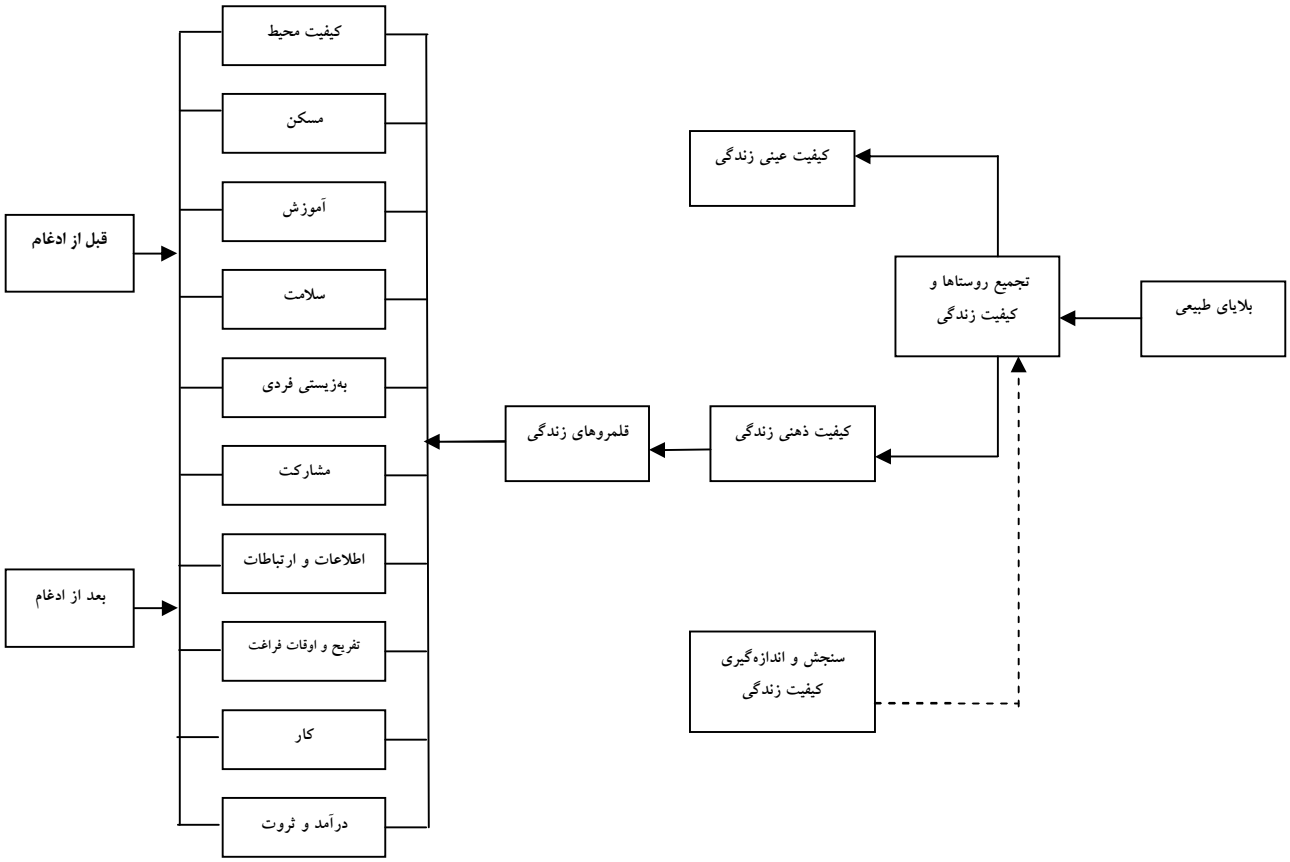
در مطالعه حاضر، کیفیت زندگی به‌عنوان بر هم کنش میان منابع، امکانات و فرصت‌های فراهم شده برای تأمین نیازهای انسانی و همچنین دریافت و ارزیابی رضایت افراد و گروهها از برآورده شدن نیازهایشان در یک مکان

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

خاص در نظر گرفته شده‌است. با توجه به مطالعات صورت گرفته می‌توان گفت که هنوز چارچوب مفهومی قابل قبول جهانی برای سنجش کیفیت زندگی و روش شناسی واحدی برای تعیین قلمروها و معرف های کیفیت زندگی وجود ندارد و انتخاب قلمروها و معرف‌های مربوط به هر قلمرو و روش سنجش کیفیت زندگی براساس اهداف مطالعه، قضاوت‌های شخصی محقّق، ویژگی‌های ناحیه مورد مطالعه و داده‌های در دسترس صورت می‌گیرد و تفاوت‌های عمده در مدل‌های کیفیت زندگی به دلیل تفاوت در مقیاس، شاخص‌ها و قلمروهای زندگی است که در مطالعات گوناگون کیفیت زندگی مورد توجه قرار گرفته‌اند (خادم الحسینی و همکاران، 1389).

با توجه به عدم وجود روش‌شناسی واحد جهت تعیین تعداد قلمروهای زندگی، انتخاب قلمروها و معرف‌های مربوط به هر قلمرو براساس قضاوت‌های شخصی پژوهشگر، داده‌های در دسترس، ویژگی‌های ناحیه مورد مطالعه و اهداف تحقیق صورت می‌گیرد (رضوانی و همکاران، 1389). در تحقیق حاضر 10 قلمرو شامل کیفیت محیط، مسکن، آموزش، سلامت، به‌زیستی فردی، مشارکت، تفریح و اوقات فراغت، اطلاعات و ارتباطات، کار، و درآمد و ثروت برای مطالعه کیفیت زندگی در ناحیه مورد مطالعه انتخاب شده‌است.

ت 5. مدل مفهومی تحقیق.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

مواد و روشها

در تحقیق حاضر به‌منظور ارزیابی تجمیع روستاهای آسیب‌دیده از سیل مرداد 1384 استان گلستان بر بهبود کیفیت زندگی مردم با استفاده از شاخص‌های ذهنی، سطوح رضایت در قلمروهای ده گانه کیفیت محیط، مسکن، آموزش، سلامت، به‌زیستی فردی، مشارکت، تفریح و اوقات فراغت، اطلاعات و ارتباطات، کار و درآمد و ثروت مورد بررسی قرار گرفت. جهت انجام تحقیق حاضر، به‌منظور کسب شناخت اولیه از پاسخگویان اقدام به انجام بازدید میدانی از محل انجام تحقیق و تهیه نقشه موقعیت قرارگیری روستاهای تجمیع شده با استفاده از نقشه‌های موجود در سازمان‌های ذیربط گردید. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای ساکن در شهر جدید پیشکمر می باشند که قبلاً ساکنان 11 روستا به نام‌های قزل‌اتاق، آق طوقه، چاتال، خوجه لر، کروک، پاشایی، قاپان علیا، قاپان سفلی، سیدلر، شیخلر و دوجی بوده‌اند.

شهر پیشکمر جهت سکونت اهالی روستاهای آسیب دیده به 11 محله تقسیم شده‌است. جهت انجام نمونه‌گیری و تکمیل پرسشنامه خانوار، ابتدا با استفاده از نقشه شهر پیشکمر که در آن قطعات واحدهای مسکونی به تفکیک مشخص شده‌بود، نسبت به مشخص کردن واحدهای مسکونی که به صورت تصادفی برای نمونه‌برداری انتخاب شدند ، اقدام شد و سپس پرسشنامه‌ها تکمیل گردید.

جهت تعیین تعداد پرسشنامه مورد نیاز (حجم نمونه) در تحقیق حاضر از فرمول کوکران استفاده گردید. همچنین جهت بررسی پایایی پرسشنامه از آزمون آماری کرونباخ آلفا استفاده شد. با توجه به فرمول کوکران با در نظر گرفتن تعداد 1053 خانوار ساکن در سایت پیشکمر، سطح اطمینان 95 درصد و ضریب خطای 0/05، تعداد 165 نمونه مورد نیاز می‌باشد که در تحقیق حاضر به‌منظور افزایش دقت تعداد پرسشنامه‌های مورد بررسی 200 عدد در نظر گرفته شد. توزیع پرسشنامه‌ها به‌صورت تصادفی در بین خانوارهای ساکن صورت گرفت. با توجه به اینکه تکمیل پرسشنامه به تنهایی ابزاری کافی برای گردآوری اطلاعات تشخیص داده نشد، از طریق مشاهده میدانی، مصاحبه‌های عمیق موردی و گروهی با ساکنین و بررسی اسناد و مدارک موجود سعی در گردآوری اطلاعات مورد نیاز شد. برای پرسشنامه‌های مورد استفاده اساساً از سؤالات بسته با پاسخ‌های در طیف لیکرت پنج مقیاسی (خیلی بهتر شده: 5، تا خیلی بدتر شده: 1) استفاده شده و سؤالات در محدوده ده قلمرو عمده زندگی تعریف شده‌اند (ت 6).

در گام دیگر پس از تکمیل پرسشنامه‌ها و رفع نواقص احتمالی، اطلاعات مورد نیاز از پرسشنامه‌ها استخراج شده و جهت رسیدن به اهداف تحقیق مورد بررسی و تجزیه و تحلیل آماری قرارگرفت. بدین منظور از روش آماری مقایسه میانگین‌ها و طرح پانل گذشته‌نگر مبتنی بر نگرش سنجی از جامعه نمونه در دو دوره قبل و بعد از اجرای طرح استفاده شده‌است.

یافته‌های توصیفی

خصوصیات نمونه

بیشتر پاسخگویان (46 درصد) بین 26 تا 35 سال سن دارند و 77 درصدشان مرد هستند. بیش از 25 درصد پاسخگویان تحصیلات دیپلم و بالاتر از دیپلم دارند. حدود 37 درصد پاسخ‌دهندگان شاغل هستند و تنها 15 درصدشان درآمد ماهانه‌ای بالاتر از 300 هزار تومان دارند. بیش از 82 درصد پاسخگویان مالک واحد مسکونی می‌باشند.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

ت 6. شاخص‌های کیفیت زندگی.

قلمروها	شاخص‌ها	ضریب کرونباخ
محیط طبیعی	1- کمیت آب 2-کیفیت آب اشامیدنی 3- دفع آب سطحی 4- دسترسی به سوخت	0/82
مسکن	5- کیفیت مسکن 6- استفاده از مصالح با دوام 7- رضایت از متراژ 8- محل قرار گیری ساختمان 9- محل قرار گیری ساختمان	0/82
آموزش	10- امکانات آموزشی نظیر مدارس 11- کیفیت آموزش	0/82
سلامت	12- سلامت روانی 13- خدمات بهداشتی و درمانی 14- دفع زباله 15- دفع فاضلاب	0/82
به‌زیستی فردی	16- احساس امنیت 17- توانایی تامین نیازهای اساسی خانوار 18- کاهش وقوع جرم 19- بهداشت محیط 20- دسترسی به خدمات تجاری 21- کیفیت تغذیه	0/82
مشارکت	22- مشارکت در عمران 23- احساس تعلق خاطر به اجتماع 24- استفاده از نظرات مردم 25- تقویت نهادهای محلی 26- ایجاد نهادهای محلی جدید 27- عضویت در نهادها	0/82
تفریح و فراغت	28- امکانات ورزشی 29- امکانات فرهنگی و مذهبی 30- امکانات تفریحی	0/82
اطلاعات و ارتباطات	31- امکانات حمل و نقل عمومی 32- شبکه های رادیو و تلویزیونی 33- وضعیت راهها 34- امکانات پستی و مخابراتی 35- دسترسی به رایانه و اینترنت 36- روابط با همسایگان	0/82
کار	37- فرصت های شغلی 38- رضایت شغلی	0/82
درآمد و ثروت	39- درآمد خانوار 40- دارایی‌های خانوار از قبیل زمین، خودرو، تلویزیون و یخچال 41- هزینه‌های زندگی 42- تثبیت املاک	0/82

ارزیابی ابعاد و قلمروهای کیفیت زندگی

کیفیت محیط

بررسی دیدگاه‌های پاسخگویان در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود کیفیت محیط نشان می‌دهد که از نظر شاخص کیفیت آب و کمیت آب آشامیدنی بهبود قابل توجهی صورت گرفته است و حدود 84 درصد ساکنان وضعیت فعلی آب را به لحاظ کمیت بهتر از زمان قبل از تجمیع می‌دانند، این رقم برای فاکتور کیفیت آب حدود 74 درصد می‌باشد. وضعیت سامانهٔ دفع فاضلاب و جمع آوری آب‌های سطحی نسبت به قبل بهبود یافته است و به ترتیب 60 درصد و 64 درصد از ساکنین پیشکمر وضعیت موجود سامانه دفع فاضلاب و جمع آوری آب‌های سطحی را بهتر از قبل دانسته‌اند.

وضعیت مسکن

بررسی نظر پاسخگویان در مورد نقش تجمیع روستاها به شهر دربهبود وضعیت مسکن، نشان می‌دهد که حدود 80 درصد افراد در شهر جدید پیشکمر معتقدند که کیفیت خانه‌ها از نظر مصالح به‌کار رفته بهتر شده‌است و تجهیزات و امکانات مسکن‌شان از قبیل حمام و دستشویی بهداشتی بهبود چشم‌گیری داشته‌است. همچنین بیش از 86 درصد از مردم نظارت بر ساخت وساز را نیز در مقایسه با گذشته بسیار خوب و مؤثر توصیف کرده‌اند و حدود 55 درصد از سکونت در خانه جدید احساس امنیت می‌کنند. این در حالی است که حدود 26 درصد از اهالی شهر جدید از متراژ واحدهای مسکونی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

جدید خود رضایت داشته و 36 درصد از محل قرارگیری ساختمان در زمین خود رضایت دارند.

آموزش

بررسی دیدگاه‌های مردم در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود وضعیت آموزش، نشان داد که بیش از 80 درصد پاسخگویان بهبود دسترسی به امکانات آموزشی را گزارش کرده‌اند. تغییرات ایجاد شده در کیفیت آموزش نیز از نظر مردم شهر پیشکمر نسبت به دوره قبل از تجمیع بسیار خوب و امیدوارکننده ارزیابی گردید.

سلامت

بررسی اظهارنظرهای مردم در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود وضعیت سلامت نشان می‌دهد که 74 درصد پاسخگویان بر این باورند که بهبود قابل توجهی در دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی در محل زندگیشان رخ داده است (بیش از 80 درصد). نظر مردم در مورد جمع آوری و دفع فاضلاب بیانگر بهبود 81 درصدی نسبت به دوره قبل از تجمیع می‌باشد. با این حال در مورد وضعیت سلامت روانی حدود 48 درصد ساکنین بهبود در سلامت روانی ساکنان را نسبت به قبل از تجمیع گزارش نموده‌اند.

به‌زیستی فردی

بررسی دیدگاه‌های مردم در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود وضعیت به زیستی فردی، نشان می‌دهد که احساس امنیت فردی با توجه به تجمیع روستاها و بر هم خوردن بافت و ساختار آن نسبت به قبل کاهش یافته است، به‌طوری که کمتر از 47 درصد پاسخگویان، بهبود امنیت فردی را در محل زندگی‌شان گزارش کرده‌اند همچنین تنها 29 درصد از مردم اعتقاد به کاهش وقوع جرم نسبت به حالت قبل از تجمیع دارند. کمتر از 30 درصد پاسخگویان در شهر پیشکمر بیان کرده‌اند که توانایی اهالی برای تأمین نیازهای اساسی خانوار بهتر شده‌است. حدود 72 درصد افراد بر این باورند که بهداشت محیط و پاکیزگی افزایش یافته‌است.

مشارکت

بررسی نظر مردم در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود وضعیت مشارکت نشان می‌دهد که احساس تعلق به اجتماع در میان اهالی بهتر شده‌است، به طوری که بیش از 66 درصد پاسخگویان بهبود چشم گیری را در احساس تعلق به اجتماع گزارش کرده‌اند. از نظر پاسخگویان، استفاده از دیدگاه‌ها و ایده‌های مردم در امور اجتماعی حدود 50 درصد بوده و تغییر محسوسی نداشته است. کمتر از 49 درصد مردم بر این باورند که تجمیع روستاها باعث افزایش عضویت در نهادهای اجتماعی شده‌است.

تفریح و اوقات فراغت

بررسی آرای مردم در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود وضعیت تفریح و اوقات فراغت نشان می‌دهد که دسترسی به امکانات ورزشی و تفریحی به ترتیب حدود 50 درصد و 49 درصد بوده و روند رو به رشدی را نشان نمی‌دهد، اما بیش از 78 درصد اهالی از موقعیت فعلی مکان‌های مذهبی اظهار رضایت نموده‌اند.

اطلاعات و ارتباطات

بررسی نظر مردم در مورد نقش تجمیع روستاها در بهبود وضعیت اطلاعات و ارتباطات نشان می‌دهد که امکانات حمل ونقل عمومی بهبود چشم گیری داشته، به‌طوری‌که بیش از 73 درصد پاسخگویان بهتر شدن امکانات حمل ونقل عمومی را گزارش کرده‌اند. امکانات پستی و مخابراتی نیز از نظر مردم تغییرات مثبتی داشته‌اند

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

و بیش از 61 درصد مردم بر این باورند که بهبود جدی در دسترسی به امکانات پستی و مخابراتی به وجود آمده است. دسترسی به رایانه روند رو به رشدی داشته است و بیش از 72 درصد مردم بهتر شدن دسترسی به رایانه را اظهار کرده‌اند. اما به دلیل عدم وجود سیستم تلفن ثابت در شهر جدید پیشکمر امکان استفاده از اینترنت بین ساکنین منطقه وجود ندارد. بیش از 80 درصد امکان دسترسی به شبکه های تلویزیونی و رادیویی را بهتر از قبل بیان نموده‌اند.

کار

این قلمرو از کیفیت زندگی در بین سایر قلمروهای مورد مطالعه، کمترین میزان رضایت را در بین ساکنین دارا بود به‌گونه‌ای که بررسی دیدگاه مردم در خصوص بهبود وضعیت کار نشان می‌دهد که کمتر از 25 درصد پاسخگویان معتقد به بهبود فرصت‌های شغلی در محل زندگی‌شان می‌باشند.

حدود 70 درصد پاسخگویان معتقد به کاهش میزان تولید محصولات کشاورزی هستند. بررسی‌ها نشان دهنده افزایش نسبی مشاغل خدماتی در منطقه می‌باشد.

درآمد و ثروت

بررسی نظر مردم در مورد بهبود وضعیت درآمد و ثروت، نشان می‌دهد که حدود 46 درصد پاسخگویان معتقدند که دارایی‌ها و امکانات خانوارافزایش یافته‌است، همچنین بالغ بر 65 درصد بر بهبود توسعه و تثبیت املاک تأکید نموده‌اند. بررسی‌های به‌عمل آمده نشان داد بالغ بر 87 درصد ساکنین شهر جدید معتقد بر افزایش هزینه‌های زندگی می‌باشند. آمار توصیفی رضایت از قلمروهای مختلف کیفیت زندگی در شهر جدید پیشکمر در ت 7 و ت 8 آورده شده‌است. در شهر پیشکمر کمترین ارزش میانگین مربوط به رضایت از قلمروهای کار و اشتغال و تفریح و اوقات فراغت بوده و بالاترین ارزش میانگین را قلمروهای آموزش، اطلاعات و ارتباطات به خود اختصاص داده‌اند.

ت 7. آمار توصیفی رضایت از قلمروهای مختلف کیفیت زندگی در شهر پیشکمر.

سطوح رضایت	قلمروهای کیفیت زندگی (درصد)									
	کیفیت محیط	مسکن	آموزش	سلامت	به‌زیستی فردی	مشارکت	اطلاعات و ارتباطات	اوقات فراغت	اشتغال	درآمد و ثروت
خیلی بهتر شده	21	8	31/5	29	6/5	1	21	9	5/6	11
بهتر شده	55	47/5	49/7	39	32/5	45	52/5	38	19/3	57/5
تغییری نکرده	21/5	39	9/1	27	42	47/5	20	33/5	13/1	25/5
بدتر شده	2/5	5	6/6	4/5	17	6/5	6/5	16/5	38/1	5
خیلی بدتر شده	0	0/5	3	0/5	2	0	0	3	23/9	1
جمع	100	100	99/9	100	100	100	100	100	100	100
میانگین	3/81	3/6	4	3/76	3/26	3/33	3/85	3/19	2/45	3/7
انحراف استاندارد	0/706	0/693	0/974	0/84	0/813	0/576	0/744	0/898	1/203	0/756

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

ت 8. آمار توصیفی رضایت از قلمروهای مختلف کیفیت زندگی در شهر پیشکمر به تفکیک روستاها.

نام روستا	تعداد نمونه	قلمروهای کیفیت زندگی (درصد)										
		کیفیت محیط	مسکن	آموزش	سلامت	به‌زیستی فردی	مشارکت	اطلاعات و ارتباطات	اوقات فراغت	اشتغال	درآمد و ثروت	میانگین
آق تقه	21	3/72	3/31	3/15	3/18	2/84	3/5	3/76	3/26	2/1	3/76	3/26
چاتال	16	2/95	3/13	3/8	3/2	2/74	3/1	3/37	2/5	2/4	3/02	3/02
قزل اتاق	11	3/95	3/31	4	3/57	3/1	3/68	4/04	3/19	2/9	3/83	3/56
قاپان سفلی	21	4/06	3/61	4/55	4/2	3/43	3/19	4/17	2/8	1/6	3/93	3/55
قاپان علیا	22	3/96	3/75	4/43	3/69	3/13	2/93	4/05	2/51	1/9	3/49	3/38
قره باش	16	3/45	3/37	3/6	3/62	3/53	3/51	3/12	3/45	3/53	3/53	3/47
خوجلر	20	3/88	3/93	3/84	3/63	3/53	3/81	3/74	3/68	2/47	4/4	3/69
کورک	22	3/78	3/22	3/78	3/38	2/8	3/41	3/6	2/82	2/26	3/44	3/25
پاشایی	18	3/31	3/32	3/59	3/34	2/95	2/85	3/56	2/86	2/41	3/36	3/16
سیدلر	16	4/03	4/08	4/33	4/46	3/41	3/57	4/03	3/68	2/6	3/71	3/79
شیخلر	28	4/35	4/15	4/55	4/65	4/02	3/23	4/51	4/06	3/07	3/99	4/06
مجموع	200	3/81	3/59	4	3/76	3/26	3/32	3/85	3/19	2/45	3/7	3/49

یافته‌های تحلیلی

در پژوهش حاضر با استفاده از تکنیک آماری آزمون T به تحلیل داده‌ها پرداخته شده‌است. پرسش اصلی در این مطالعه بررسی "نقش تجمیع روستاها و تبدیل به شهر" در بهبود کیفیت زندگی ساکنان است که در قلمروهای ده‌گانه کیفیت زندگی مورد آزمون قرار گرفته‌است. نتایج نشان می‌دهد که تجمیع و ارتقای روستا به شهر، به‌جز در قلمرو اشتغال بهبود کیفیت زندگی را در سایر قلمروهای کیفیت زندگی به دنبال داشته‌است. آمارهای مربوط به تحلیل داده‌ها در ت 9 آورده شده‌است.

ت 9. محاسبه آماره‌های مربوط به تحلیل داده‌ها در قلمروهای ده‌گانه کیفیت زندگی.

قلمروهای کیفیت زندگی	تعداد مشاهدات	میانگین	خطای استاندارد میانگین	محاسبه شده tآماره	سطح معنا داری
کیفیت محیط	200	3/81	0/050	085/–164	0/000
مسکن	200	3/6	0/049	836/–232	0/000
آموزش	197	4	0/069	408/14	0/000
سلامت	200	3/76	0/059	774/–138	0/000
به‌زیستی فردی	200	3/26	0/057	635/–308	0/000
مشارکت	200	3/33	0/041	40/–360	0/000
اوقات فراغت	200	3/19	0/063	794/–138	0/000
ارتباطات	200	3/85	0/053	931/–211	0/000
اشتغال	198	2/45	0/085	440/–6	0/000
درآمد و سرمایه	200	3/7	0/535	076/–99	0/000

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

رضایت از کیفیت زندگی بعد ازتجمیع روستاها

کیفیت ذهنی زندگی در ناحیه مورد مطالعه برحسب پاسخ منطقی اندازه‌گیری شده‌است. برای این کار از پاسخ دهندگان خواسته شد که با توجه به همهٔ قلمروهای ذکر شده در پرسشنامه، میزان رضایتشان را از کیفیت کلی زندگی بعد از تجمیع روستاها و ارتقای آن به شهر بیان کنند. پاسخ این سؤال به‌عنوان کیفیت زندگی منطقی مورد توجه قرارگرفت. کیفیت زندگی منطقی، رضایت افراد را از زندگی پس از توجه به رضایت از قلمروهای مختلف زندگی منعکس می‌سازد. به‌عبارتی کیفیت زندگی منطقی بعد از اینکه پاسخگویان در مورد رضایت‌شان از قلمروهای مختلف اظهار نظر کردند، اندازه‌گیری می‌شود. پاسخگویان به این سؤال در طیف لیکرت پنج مقیاسی (خیلی ناراضی = 1 تا خیلی راضی = 5) پاسخ دادند. در شهر پیشکمر 73 درصد پاسخگویان از کیفیت زندگی‌شان بعد از تجمیع روستاها به شهر راضی بودند و تنها کمتر از 4 درصد افراد از کیفیت زندگیشان ابراز نارضایتی کردند.

نتیجه

تکرار حوادث غیر مترقبه طبیعی و اثرگذاری بسیار زیاد آن‌ها بر کالبد ناتوان سکونتگاه‌های انسانی مناطق روستایی از یک سو و ضرورت استفاده صحیح و بهینه از منابع و سرمایه‌های محدود، شیوه‌های نوینی از مداخله کالبدی را طلب می‌کند که ضمن ارائه الگوهای مناسب بازسازی، زمینه و بستر لازم جهت دستیابی به رشد و توسعه درخور و پایدار را فراهم ساخته، همسو با آن از ایجاد بحران‌های عملکردی جلوگیری به‌عمل آورد. در بین شیوه‌های بازسازی مناطق آسیب‌دیده شیوه تجمیع و ادغام که دارای مزیت‌های صرفه‌جویی اقتصادی در ارائه امکانات و خدمات است، نظر دست‌اندرکاران عمران و توسعه روستایی را بیشتر به خود جلب کرده‌است. در این مطالعه، نقش جابه‌جایی و تجمیع و تبدیل روستاها به شهر در بهبود کیفیت زندگی ساکنان شهر جدید پیشکمر مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این مطالعه نشان می‌دهند که تجمیع روستا توانسته است بهبود چشمگیری در کیفیت زندگی ساکنان شهر جدید پیشکمر ایجاد کند.

در شهرجدید پیشکمر جز در قلمرو اشتغال، روند مثبتی در 9 قلمرو دیگر کیفیت زندگی مشاهده شده‌است. کیفیت ذهنی زندگی که براساس پاسخ منطقی افراد اندازه‌گیری شده، برای تحلیل‌های بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است. نتایج بررسی‌ها در شهر پیشکمر نشان داد 73 درصد پاسخگویان از کیفیت زندگی‌شان بعد از تجمیع روستاها به شهر راضی بودند و تنها کمتر از 4 درصد افراد از کیفیت زندگی‌شان ابراز نارضایتی کردند. ارزیابی رضایت از قلمروهای مورد استفاده در این مطالعه نشان می‌دهد که پاسخ دهندگان در شهر پیشکمر بیشترین میزان رضایت را از قلمرو آموزش (با ارزش میانگین 4 و انحراف استاندارد 0/069) و کمترین میزان رضایت را از قلمرو اشتغال (با ارزش میانگین 2/45 و انحراف استاندارد 0/085) داشته‌اند. بیشترین میزان رضایت‌مندی از شاخص‌های کیفیت زندگی مربوط به روستای شیخلر و کمترین میزان رضایت‌مندی مربوط به روستای چاتال می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که به دلیل عدم توجه جدی به امور اشتغال‌زایی و محدودیت منابع آب و خاک از یک سو و نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های شغلی محدودی که در بخش خدمات دولتی ایجاد شده از سوی دیگر، اجتماعات جابه‌جا شده به بهره‌برداری مجدد از منابع موجود در مکان‌های قبلی روی آورده و همچنان به مهاجرت‌های فصلی به سایر مکان‌ها از جمله شهرهای بزرگ ادامه می‌دهند. افزایش فاصله بین مزارع و محل سکونت سبب شده‌است که زارعان وقت زیادتری جهت رفت و آمد بین مزارع و محل سکونتشان صرف

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

کنند. خستگی ناشی از تردد بین مزارع و محل سکونت به سبب افزایش فاصله و به تبع آن صرف وقت زیادتر، به‌علاوه نامناسب بودن راههای ارتباطی که خود مزید بر علت است، باعث کاهش بهره‌وری نیروی کار و عوامل تولید گشته و این مسئله می‌تواند در کاهش عملکرد محصول مزارع تأثیر بگذارد. همچنین صرف وقت زیادتر در رسیدن به مزرعه به نوعی در افزایش هزینه‌های تولید نیز مؤثر است. با توجه به اینکه قلمرو اشتغال ضعیف‌ترین قلمرو را در بین قلمروهای مورد بررسی کیفیت زندگی در شهر جدید پیشکمر به خود اختصاص داده‌است، نیاز به بررسی و توجه بیشتری دارد. آموزش مشاغل مهارتی و فنی به روستائیان به‌ویژه به جوانان، ایجاد تنوع شغلی، ایجاد بیمه‌های کم هزینه شغلی مخصوص روستائیان برای افزایش ضریب امنیت شغلی، از جمله پیشنهادها جهت بهبود این قلمرو در منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

منابع

- اردشیری، ماندانا. (1388)، تدوین الگوی برنامه‌های اسکان مجدد طرح‌های سدسازی (با تأکید بر ملاحظات زیست محیطی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست. دانشگاه تهران.

- ایزدی خرامه، حسن. (1376)، بررسی پیامدهای تجمیع روستاهای تخریب شده بر اثر بلایای طبیعی در استان فارس، نمونه مورد مطالعه شهرک ایثار. مجموعه مقالات ساماندهی روستاهای پراکنده. همدان. صفحات 112- 162.

- ایزدی خرامه، حسن. (1380)، نقش تبدیل روستاها به شهر در توسعه روستایی مورد: استان فارس، رساله دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.

- بدری، سید علی. (1380)، ارزیابی راهبرد اسکان مجدد روستایی، رساله دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تربیت مدرس.

- خادم الحسینی، احمد؛ منصوریان، حسین و محمد حسین ستاری. (1389)، سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان). فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی - سال اول - شماره 3.

- دیانی، لیلا؛ طاهرخانی، مهدی و عبدالرضا رکن الدین افتخاری. (1387)، زمینه‌یابی اسکان مجدد مهاجران روستایی: مطالعهٔ موردی مهاجران زیر پوشش کمیتهٔ امداد امام خمینی شهرستان پاکدشت. فصلنامه روستا و توسعه، سال 11، شماره 2، صفحات 119-142.

- رحمتی، محمد مهدی. (1374)، پیامدهای اقتصادی و اجتماعی جابه‌جایی و ادغام روستاها در مناطق زلزله‌زده رودبار و منجیل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه تهران.

- رحمتی، محمد مهدی. (1385)، دگرگونی‌های اجتماعی- اقتصادی ادغام روستاها در منطقه زلزله‌زده رودبار و منجیل. مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره اول، شماره 2، صص 83-110.

- رضوانی، محمد رضا و حسین منصوریان. (1387)، سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائهٔ مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی. فصلنامه روستا و توسعه، سال 11، شماره 3، صص 1-26.

- رضوانی، محمد رضا؛ منصوریان، حسین و فاطمه احمدی. (1389)، ارتقای زندگی روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره 1، بهار 1389، صص33- 65.

- رضوانی، محمدرضا. (1376)، ساماندهی روستاهای پراکنده در جلگه دشتیاری. مجموعه مقالات ساماندهی روستاهای پراکنده. همدان. صص 323- 337.

- رضوانی، محمدرضا؛ شکیبا، علیرضا و حسین منصوریان. (1387)، ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هشتم، شماره 30 و 31 ، پاییز و زمستان.

- رضوانی، محمدرضا؛ نظری، ولی الله و محمد امین خراسانی. (1389)، فرهنگ مفاهیم و اصطلاحات برنامه‌ریزی و توسعه روستایی، انتشارات جهاد دانشگاهی تهران.

- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و حسن ایزدی خرامه. (1381)، نقش تبدیل روستا به شهر در افزایش فرصت‌های شغلی و کاهش بیکاری در نواحی روستایی (مورد استان فارس). دومین همایش دو سالانه اقتصاد ایران، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]

- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و سید علی بدری. (1382)، ارزیابی پیامدهای اقتصادی ادغام روستاها پس از حادثه زلزله از دیدگاه توسعه پایدار: مورد مطالعه روستاهای بالکور و جمال آباد از شهرستان طارم علیا. مدرس، دوره 7، شماره 2، تابستان 1382، صص 23-60.

- سعیدی، عباس و صدیقه حسینی حاصل. (1388)، شالوده مکان‌یابی و استقرار روستاهای جدید. انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. 319 صفحه.

- شرکت آب منطقه‌ای استان گلستان. (1385)، گزارش مختصر عملکرد کارگروه تخصصی سیل و طغیان رودخانه‌های استان گلستان.

- شیرین‌زاده، پیمان؛ احمدی، محمد؛ صمیمی، مریم و مهسا ذبیحی. (1388)، بررسی پیامدهای اجتماعی طرح جابه‌جایی اهالی روستاهای سیل‌زده رودخانه گرگانرود در شهرستان کلاله، استان گلستان. مجموعه مقالات هشتمین سمینار بین‌المللی مهندسی رودخانه اهواز. 9 صفحه.

- عبدالجلال، سعید. (1388)، فرایند مدیریت اسکان پس از سیل (مطالعه موردی سیل 1384 گلستان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت سوانح طبیعی، 207 صفحه.

- غفاری، غلامرضا و رضا امیدی. (1388)، کیفیت زندگی، شاخص توسعه اجتماعی. نشر شیرازه. 235 صفحه.

- قالیباف، محمد باقر؛ رمضان زاده لسبویی، مهدی و اسلام یاری شگفتی. (1388)، سنجش میزان رضایتمندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و آثار آن بر امنیت مناطق مرزی: مطالعه موردی بخش نوسود استان کرمانشاه. فصلنامه توسعه روستایی، سال دوازدهم، شماره 3 (پیاپی 47)، پاییز 1388، صص163-184.

- مشیری، فرخ. (1370)، ضوابط مکان‌یابی و طراحی. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خوزستان.

- مهندسان مشاور شهر نقش. (1385)، بررسی وضعیت استقرار روستاهای در معرض خطر سیل شهرستان کلاله، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی گلستان.

- نادری، عفوات. (1388)، ارزیابی عوامل مؤثر در ناکامی طرح‌های تجمیع مناطق روستایی (مطالعه موردی شهرستان پاوه). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته توسعه روستایی دانشگاه تهران، 235 صفحه.

- نجات، سحرناز. (1387)، کیفیت زندگی و اندازه‌گیری آن. مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران. دوره 4، شماره 2، صفحات 57-62.

- نجفی، علیرضا و هادی مشکاتی. (1384)، گزارش بازدید از مناطق سیل‌زده استان گلستان در حوزه گلیداغ و مسیل گلیداغ. دفتر حفاظت و مهندسی رودخانه و سواحل و کنترل سیلاب شرکت مدیریت منابع آب ایران. 16 صفحه.

- Costanza, R.(2007), *Quality of Life: An Approach Integration Opportunities, Human Needs, and Subjective Well-Being*, Ecological Economics, No.61,267-276.

- Dajian & Peter.(2010), *World Expo and Urban Life Quality in Shanghai in Terms of Sustainable Development Chinese Journal of Population*, Resources and Environment, Vol. 4, No.1.

- Das, D.(2008), *Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati*, Social Indicators Research, No.88,297-310.

- Epley, D. & Menon, M. (2008), *A Method of Assembling Cross-sectional Indicators into a Community Quality of Life*, Soc Indic Res, 88:281-296.

- Leoni, B. (2010),Disaster through a different lens behind every effect, there is a cause. *A guide for journalists covering disaster risk reduction. United Nation publication.* 190 page.

- Pacione, M.(2003), *Urban Environmental Quality and Human Wellbeing -A Social Geographical Perspective*, Landscape and Urban Planning, No. 65.

- Pal, A. K. and Kumar, U. C.(2005), *Quality of life concept for the evaluation of societal development of rural community in west Bangal*, India. Rural Development. No.2.

- Richards R., Olery B. and Mutsonziwa K.(2007), *Measurment Quality of Life in Informal Settlements in South Africa*, Social indicator research,81:375-388.

- Shucksmith, M, Cameron, S, Merridew, T.(2006), *First European Quality of Life Survey: Urban – rural differences University of Newcastle upon Tyne* ;Florian Pichler ,University of Aberdeen . :Institute for Advanced Studies ,Vienna.

- World Bank.(2001), *Reaching the rural poor the rural development strategy of the World Bank.*

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-30]